

Mottagare
Regionstyrelsen

Återrapportering av uppdrag. Tillsättande av friluftsamordnare

Förslag till regionstyrelsen

- Återrapporteringen av uppdraget tas emot och uppdraget avslutas.

Sammanfattning

Vid regionstyrelsens möte 2025-05-26 beslutades att ärendet återremitterades och återkommer till budgetavstämningen hösten 2025. Utifrån att ärendet återremitterades belyser förvaltningen att samma behov och förutsättningar kvarstår såsom är beskrivet i tjänsteskrivelsen. Utifrån den ekonomiska situationen som Region Gotland befinner sig i bedömer regionstyrelseförvaltningen inte det finns möjlighet med ramtillskott. Förvaltningen bedömer det inte heller vara möjligt med omprioriteringar inom ram då detta skulle innebära att annan verksamhet måste avslutas. Därmed föreslås regionstyrelsen ta emot återrapporteringen och besluta att uppdraget avslutas.

År 2012 beslutade regeringen om tio mål för friluftslivspolitik. De handlar i stort om att utveckla och genomföra åtgärder så att förutsättningarna för friluftslivsutövandet förbättras. För att uppnå friluftslivsmålen behövs insatser från flera aktörer: från nationella myndigheter till regioner, kommuner, näringslivet och civilsamhället. Inom Region Gotland arbetar olika förvaltningar och avdelningar med olika delar av dessa mål.

Regiondirektören fick i uppdrag från regionstyrelsen den 27 mars 2024 § 93 att bereda ett förslag om tillsättande av en friluftsamordnare till budgetberedningen för verksamhetsåret 2026.

Bakgrunden till uppdraget återfinns i ärende RS 2023/133 där projektresultatet för Regional samordning vandringsleder 2.0 beskrivs. Projektet identifierade att Gotland har potential att bli en ledande destination för friluftsturism och vandring och att man identifierat ett behov av en friluftsamordnare för att strategiskt och långsiktigt stödja utvecklingen av vandring och friluftsliv med koppling även till regional utveckling och folkhälsa på Gotland.

Årligen delas ett pris som Sveriges friluftskommun ut för att stimulera och

uppmuntra kommunernas arbete med friluftsliv. En kommun har en nyckelroll i att förvalta och utveckla förutsättningarna för friluftslivet för både invånare och besökare. Friluftslivsarbetet möjliggör för fysiska aktiviteter, naturupplevelser och återhämtning och är av betydelse för hälsa och folkhälsa. Friluftsliv kan också bidra till människors naturförståelse och bidra till regional utveckling. För att bli framgångsrik i sitt arbete krävs ett strategiskt långsiktigt arbete över förvaltningsgränser och med andra. Region Gotland har under de senaste åren förbättrat sitt samordnande arbete på området och som resultat i det klättrat i ranking. Detta har möjliggjorts genom projektledare inom vandringsprojekten. Ett steg mot utveckling och samordning av området för hela Gotland har möjliggjorts via Friluftslivsrådet som Länsstyrelsen och Region Gotland tillsammans startat. Vid senaste mötet i mars redovisade Länsstyrelsen och Region Gotland en gemensamt framtagna GAP analys gällande arbetet som följs upp i enkäten Sveriges främsta friluftskommun och det arbete som idag görs (se bilaga 1). Slutsatserna i den analysen visar på några viktiga prioriteringar som regionen behöver göra för framtiden för att förbättra sitt arbete inom området;

1. Utveckla en strategisk friluftsplän.
2. Säkra finansiering och budget för en friluftssamordnare för att driva arbetet med friluftsliv på Gotland.
3. Öka kunskapen om den nuvarande tillgänglighetsstatusen och arbeta för att förbättra den.
4. Stärka medborgardialog och samverkan.
5. Förbättra datainsamling och uppföljning för planering.

Inrättandet av en tjänst som friluftssamordnare på 100% beräknas kosta 800 tusen kronor (tkr) i personalkostnader och 200 tkr i omkostnader/verksamhetsmedel för exempelvis Naturkartan, kommunikationsmaterial, OH, vandringsnätverk m.m. Denna funktion kan framåt också söka medel för att växla upp denna satsning. En friluftssamordnare bör framåt vara placerad på kultur- och fritidsavdelningen inom regionstyrelseförvaltningen där de vandringsprojekt, samordning av friluftslivsråd, och annan samverkan med föreningar och företag inom fritidsområdet finns. Det är dock fortsatt viktigt att samverkan med avdelningen för regional utveckling kvarstår ihop med en utvecklad samordning med andra förvaltning.

Betydande framsteg har gjorts inom de projekt som regionen genomfört inom området. Dessa har dock varit beroende av projektbaserad finansiering och inget arbete har i dagsläget kunnat tas in i ordinarie drift. Konstateras kan att det också saknas en strategisk riktning i regionen i form av en friluftslivsplan. Med en samordnare på plats kan denna plan realiseras och ligga till grund för det samlade arbetet.

Förvaltningens samlade bedömning är att det är avgörande att etablera en permanent friluftsamordnare för att integrera projektresultat i den ordinarie verksamheten, övervaka långsiktig utveckling och underhåll av leder och nätverk samt säkerställa strategisk planering för friluftslivets alla delar inom en kommun men även i relation till omvärlden.

Friluftsamordnare är en roll som är vanlig inom kommuner och en förutsättning för att strategisk utveckling sker mot de mål och styrdokument som finns. Effekten av arbetet är i slutändan en bättre folkhälsa, stärkt attraktionskraft, plats- och destinationsutveckling och en mer hållbar, inkluderande friluftsupplevelse som gynnar både invånare och besökare.

Tillskjuts inte medel i ram för friluftsamordnaren kommer inte fler projekt kunna sökas hos till exempel Naturvårdsverket då en kommun behöver ha egen finansiering i jämförelse med det man söker. Vidare kommer inte heller någon resurs för samordning av Friluftslivsrådet kunna säkerställas. Slutsatsen kan därför dras att det arbete som lagts ner genom projektfinansiering kommer behöva avslutas och inga nya arbeten och utveckling kan påbörjas.

Regionstyrelseförvaltningen föreslår att årliga medel om 1,0 mnkr tillskjuts regionstyrelsen från och med 2026.

Ärendebeskrivning

År 2012 beslutade regeringen om tio mål för friluftslivspolitik. De handlar i stort om att utveckla och genomföra åtgärder så att förutsättningarna för friluftslivsutövandet förbättras. För att uppnå friluftslivsmålen behövs insatser från flera aktörer: från nationella myndigheter till regioner, kommuner, näringslivet och civilsamhället. Naturvårdsverket ansvarar för att samordna det samlade arbetet med friluftslivspolitik.

Målformulering	Genom målet vill politiken
1. Tillgänglig natur för alla	Att alla människor ska ha möjlighet att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet.
2. Starkt engagemang och samverkan	Sätta individens personliga val och engagemang i centrum.
3. Allemansrätten	Värna allemansrätten och att allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.
4. Tillgång till natur för friluftsliv	Säkerställa möjligheter till friluftslivet genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
5. Attraktiv tätortsnära natur	Värna tillgången till attraktiv natur i och i närheten av tätorter. Allmänheten ska ha tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga frilufts-, natur- och kulturmiljövärden.

6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling	Att friluftsliv och turism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark, hållbar utveckling och regional tillväxt.
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet	Göra naturområden attraktiva för friluftsliv och rekreation.
8. Ett rikt friluftsliv i skolan	Att förskolor och skolor bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling.
9. Friluftsliv för god folkhälsa	Skapa goda förutsättningar för människor att vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet.
10. God kunskap om friluftslivet	Säkra tillgången till etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv.

Inom Region Gotland arbetar flera förvaltningar och deras avdelningar med olika delar av dessa mål.

Regiondirektören mottog ett uppdrag från regionstyrelsen den 27 mars 2024. Uppdraget omfattade att bereda ett förslag om tillsättande av en friluftsamordnare till budgetberedningen för verksamhetsåret 2026.

Bakgrunden till uppdraget återfinns i ärende RS 2023/133 där projektresultatet för Regional samordning vandringsleder 2.0 beskrivs. Projektet identifierade att Gotland har potential att bli en ledande destination för friluftsturism och vandring och att man identifierat ett behov av en friluftsamordnare för att strategiskt och långsiktigt stödja utvecklingen av vandring och friluftsliv med koppling även till regional utveckling och folkhälsa på Gotland.

Under de senaste fem åren, med finansiering från olika externa källor, har Gotland gjort betydande framsteg inom utvecklingen av friluftslivet. OutGotland (2020-2023) som drevs av RF Sisu Gotland utifrån målen i Besöksnärringsstrategin lade grunden genom att etablera ett nätverk av vandringsleder, implementera Naturkartan och lansera Outdoorveckan. Outdoorveckan är en vecka för att främja friluftaktiviteter på Gotland, dels för medborgare dels för besökande. Projektet Regional samordning av vandringsleder 2.0 (2022-2023) som bedrevs av avdelningen för regional utveckling stärkte ytterligare samarbetet mellan aktörer, ökade medvetenheten om det nationella ramverket som nu samtliga svenska regioner jobbar utifrån och säkrade en gemensam vision om att leder är avgörande för folkhälsa och friluftaktiviteter.

Utifrån dessa resultat utvecklade projektet Organisering av vandringsleder (2023) ett förslag för en permanent roll som friluftsamordnare och fördjupade samarbetet mellan Region Gotland och lokala ledaktörer vilket banade väg för

fortsatt framsteg de senaste åren. Efterföljande två projekt som nu ägs och drivs av kultur- och fritidsavdelningen har fokuserat på regional samordning, hållbar förvaltning, infrastrukturförbättringar och byggande samt uppgradering av 22 nya leder som sträcker sig över 157 km. Samtidigt syftar Vandringsleder på Gotland till att etablera gotlandsspecifika organisations- och förvaltningsriktlinjer för att ytterligare stärka det regionala lednätverket och förbättra kunskapsutbytet mellan aktörer. Framöver kommer projektet Organisering av vandringsleder att stödja arbetet mot långsiktig ledsamordning, expansion av Naturkartan och tillgänglighetsförbättring. Samtliga dessa projekt har bedrivits eller bedrivs med stöd av externa medel.

Under samma period har Länsstyrelsen ihop med Region Gotland startat ett Friluftslivsråd. Detta råd samlar aktörer inom området och för dialog och arbete utifrån de nationella målen. Rådet leds växelvis av landshövdingen och regionstyrelsens ordförande. Samordningen inom regionen har tillfallit projektledaren inom vandringsledsprojektet inom kultur- och fritidsavdelningen. Samarbetet mellan Region Gotland och Länsstyrelsen har varit avgörande för att stödja denna samordning och säkerställa ett enhetligt och strategiskt arbetssätt för utvecklingen av friluftsliv och naturbaserad turism över hela ön.

Årligen delas ett pris ut till Sveriges friluftskommun för att stimulera och uppmuntra kommunernas arbete med friluftsliv. En kommun har en nyckelroll i att bevara och utveckla förutsättningarna för friluftslivet för både invånare och besökare. Friluftslivsarbetet möjliggör för fysiska aktiviteter, naturupplevelser och återhämtning och är av betydelse för hälsa och folkhälsa. Friluftsliv kan också bidra till människors naturförståelse och bidra till regional utveckling. För att bli framgångsrik i sitt arbete krävs ett strategiskt långsiktigt arbete över förvaltningsgränser och med andra. Region Gotland har sedan 2021 förbättrat sitt samordnande arbete kring området och som resultat i det klättrat i rankning. Vid senaste friluftslivsrådsmötet i mars redovisade Länsstyrelsen och Region Gotland en gemensamt framtagna GAP analys gällande arbetet som följs upp i enkäten Sveriges främsta friluftskommun och det arbete som idag görs (se bilaga 1). Slutsatserna i den analysen visar på några viktiga prioriteringar för framtiden;

1. Utveckla en strategisk friluftsplän.
2. Säkra finansiering och budget för en friluftssamordnare för att driva arbetet med friluftsliv på Gotland.
3. Öka kunskapen om den nuvarande tillgänglighetsstatusen och arbeta för att förbättra den.
4. Stärka medborgardialog och samverkan.
5. Förbättra datainsamling och uppföljning för planering.

Om man jämför med hur andra kommuner arbetar och organiserar en liknande roll så finns den vanligtvis inom en kultur- och fritidsförvaltning.

Inom *Östersunds kommun* med en befolkning på ca 64 tusen invånare finns en utvecklare med ansvar för lobbning och främjande av friluftsliv och friluftsutveckling, deltagande i friluftsråd som samlar flera kommuner, ansvar för naturkart, samordning inom kommunen etc.

Värmdö kommun med ca 45 tusen invånare har en utvecklingsledare med strategiskt ansvar för friluftsliv som deltar i detaljplaner och andra strategiska planer för att värna om friluftslivet. Utvecklingsledaren håller föreningsdialoger och friluftsråd, tar fram friluftspan m.m.

Sundsvalls kommun med ca 99 tusen invånare har en friluftsstrateg med ansvar för strategiskt friluftsarbete och utvecklingsarbete. Hen är sakkunnig inom samhällsplanering, gör utredningar, gör omvärldsbevakning, tar fram statistik och underlag. Vidare driver strategen utvecklingsprojekt, samverkar med föreningar, grannkommuner, region och länsstyrelse samt samverkar och stöttar Destination Sundsvall när det gäller naturturism m.m.

Munkedal kommun med ca 10 tusen invånare har en friluftsamordnare på 50 % med ansvar att kvalitetssäkra Bohusleden och andra lokala leder. Hen samordnar skötsel och planering med ideella föreningar, köper in material, skapar nya leder för vandring och cykel m.m.

Arbete pågår inom och utom Region Gotland kring Bästeträsk nationalpark och regional cykelplan. Arbeten som också har behov av en resurs att samordna regionens arbete, föra dialog med aktörer i området och att driva ett strategiskt utvecklande friluftsarbete.

För att tydligare beskriva hur ett uppdrag för en framtida samordnare kan se har en uppdragsbeskrivning tagits fram (se bilaga 2). Uppdragsbeskrivningen berör såväl strategiskt ansvar, samverkan, utredning och utveckling, information och kunskapsstöd för medborgare, samordning och utveckling av vandringsleder och andra leder m.m.

Inrättandet av en tjänst som friluftsamordnare på 100% beräknas kosta 800 tkr i personalkostnader och 200 tkr i omkostnader/verksamhetsmedel såsom Naturkartan, kommunikationsmaterial, OH, vandringsnätverk m.m. Denna funktion kan framåt också söka medel för att växla upp denna satsning. En friluftsamordnare bör vara placerad på kultur- och fritidsavdelningen inom regionstyrelseförvaltningen där de vandringsprojekt, samordning av friluftslivsråd, och annan samverkan med föreningar och företag inom fritidsområdet finns. Det är dock fortsatt viktigt att samverkan med regional utveckling kvarstår ihop med en utvecklad samordning med andra förvaltningar.

Bedömning

Betydande framsteg har gjorts inom de projekt som regionen genomfört inom friluftsområdet. Dessa har dock varit beroende av projektbaserad finansiering och inget har i dagsläget kunnat tas in i ordinarie drift. Eftersom varje projekt är finansierat för en specifik tidsperiod och/eller syfte kan det finnas begränsad kontinuitet och samordning mellan projekten. Detta kan hämma långsiktig planering, minska samarbetsmöjligheter mellan aktörer och förhindra utvecklingen av integrerade system eller strategier. Det sker ett arbete inom friluftslivsområdet idag inom regionen men potentialen är stor och behovet av samordning och operativt arbete specifikt för området är stort. Det saknas också strategisk inriktning i form av en friluftslivsplan.

Regionstyrelseförvaltningen bedömer därför att det är avgörande att etablera en permanent friluftsamordnare för att integrera projektresultat i den ordinarie verksamheten, övervaka långsiktig utveckling och underhåll av leder och nätverk samt säkerställa strategisk planering för friluftslivets alla delar inom en kommun men även i relation till omvärlden.

Som finns beskrivet är det här en roll som är vanlig inom kommuner och en förutsättning för att strategisk utveckling sker mot de mål och styrdokument som finns men i slutändan för en bättre folkhälsa, stärkt attraktionskraft, utvecklad destination och en mer hållbar och inkluderande friluftsupplevelse som gynnar både invånare och besökare.

Goda möjligheter till rekreation bedöms vara en viktig förutsättning för att stärka Gotlands attraktivitet som livsplats och därmed öka inflyttningen. Tillgång till natur, friluftsområden, kustmiljöer och kulturupplevelser bidrar till hög livskvalitet – en aspekt som väger allt tyngre när människor väljer bostadsort. För många målgrupper, såsom barnfamiljer, distansarbetande och seniorer, är möjligheten till återhämtning, rörelse och meningsfull fritid avgörande för beslutet att bosätta sig på en plats. Gotlands unika miljöer ger goda förutsättningar för detta, vilket bör lyftas fram och vidareutvecklas som en strategisk del i regionens arbete med kompetensförsörjning och befolkningstillväxt. Arbetet kring området bedöms inte kunna prioriteras med befintliga resurser.

Tillskjuts inte medel i ram för friluftsamordnaren bedömer regionstyrelseförvaltningen det som svårt att söka fler projekt inom området hos t.ex. Naturvårdsverket då en kommun behöver ha egen finansiering in i projektet. Vidare kommer inte heller någon resurs för Friluftslivsrådet kunna säkerställas. Slutsatsen kan därför dras att det arbete som lagts ner genom projektfinansiering kommer att behöva avslutas och inga nya arbeten eller utvecklingsinitiativ kommer att kunna påbörjas.

Bedömning av konsekvenser i tvärperspektiv

1. Rättslig grund/ rättsligt perspektiv

Ej aktuellt.

2. Ekonomiskt perspektiv

Region Gotland har en kärv ekonomisk situation och att prioritera detta område kan ses som svårt. Det behöver dock beaktas att resurser redan har lagts ner i projekt inom området och vad som sker om en samordnare ej kan fortsätta det arbetet. Ett arbete med detta område med en samordnare möjliggör effekter inom social hållbarhet, och i slutändan ekonomisk förbättrad situation för våra medborgare och då även regionen. Vidare stärks regionens ekonomi som helhet när utveckling av platsen Gotland kan göras än mer inom detta område.

3. Barnperspektiv

Bedömningen är att förslaget om att inrätta en samordnare skulle stärka möjligheterna för barn att få tillgång till natur och friluftsliv genom samverkan med skolor och ungdomsorganisationer, samt genom fortsatt samarbete med länsstyrelsen. Detta skulle öka sannolikheten för att uppnå det nationella frilufts målet 8: Ett rikt friluftsliv i skolan.

4. Jämställdhetsperspektiv

Ej aktuellt

5. Landsbygdssäkring/geografiskt perspektiv

Bedömningen är att förslaget att inrätta en samordnare i huvudsak riktar sig till verksamhet på landsbygderna, vilket säkerställer att invånare har tillgång till natur- och friluftsaktiviteter samtidigt som dessa områden görs mer attraktiva för turister. Detta skulle bidra till att säkerställa att naturen förblir tillgänglig för så många invånare som möjligt och sprida de ekonomiska fördelarna med turism bortom Visby.

6. Klimat och miljöperspektiv

Bedömningen är att en permanent friluftsamordnare skulle säkerställa en hållbar utveckling av vandringsleder och friluftsliv på Gotland genom att samordna resurser och tid för deras utveckling. Detta skulle säkerställa att alla aktiviteter tar hänsyn till långsiktiga miljöpåverkan, främjar användning av hållbara material och integrerar klimatadaptering, vilket minimerar negativa effekter på naturen.

Beslutsunderlag

Regionstyrelseförvaltningens tjänsteskrivelse 2025-09-23
Bilaga 1 Gap-analys, Friluftskommun
Bilaga 2 Uppdragsbeskrivning friluftssamordnare
Regionstyrelsen 2024-03-27 § 93

Regionstyrelseförvaltningen

Stefan Hollmark
Regiondirektör

Angelica Andersson Fihn
Avdelningschef kultur och fritid